

Ε. Μ. ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ II: ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ
6ο χειμερινό εξάμηνο 2007 – 2008

ΣΤΑΘΜΟΙ ΤΟΥ ΜΕΤΡΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Διδακτική ομάδα: **Μ. Αγγελίδης, Ε. Κλαμπατσέα, Δ. Μέλισσας, Ν. Μπελαβίλας,**
Α. Σαρηγιάννη (συντονίστρια), **Κ. Σερράος**

Επικουρική διδασκαλία:

Μαρία Καλαντζοπούλου, Τσαμπίκα Μιχαλάκη, Δήμητρα Σιατίτσα, Πέγκυ Τσολακάκη

1. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Το μάθημα εντάσσεται σε μια σειρά υποχρεωτικών και κατ' επιλογήν μαθημάτων που διδάσκονται από τον Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας σε διαδοχικά εξάμηνα της Σχολής Αρχιτεκτόνων. Στη σειρά των υποχρεωτικών μαθημάτων ολοκληρώνεται μια συνολική προσέγγιση στα ζητήματα οργάνωσης του αστικού χώρου, σε συνάρτηση με τους οικονομικούς, κοινωνικούς, ιστορικούς και χωρικούς παράγοντες που τα προσδιορίζουν, καθώς και στις δυνατότητες σχεδιασμού και παρεμβάσεων στον ιστό της πόλης. Τα κατ' επιλογήν υποχρεωτικά μαθήματα εμβαθύνουν σε επί μέρους πτυχές ή μεθόδους προσέγγισης των αστικών φαινομένων και του πολεοδομικού σχεδιασμού.

Στο παραπάνω πλαίσιο, κύριοι στόχοι του παρόντος μαθήματος «Πολεοδομία II: Πολεοδομικές επεμβάσεις στον αστικό χώρο», το οποίο αποτελεί το δεύτερο υποχρεωτικό μάθημα, στη σειρά πολεοδομικών μαθημάτων της Σχολής Αρχιτεκτόνων, είναι η εισαγωγή των φοιτητών σε θέματα που αναφέρονται σε πολεοδομικές επεμβάσεις στον αστικό χώρο και ειδικότερα:

- στις **κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές πλευρές** του πολεοδομικού σχεδιασμού
- στα ζητήματα **λειτουργικών σχέσεων και οργάνωσης** του οικιστικού ιστού - στόχων και επιπτώσεων των σχεδιαζόμενων παρεμβάσεων
- στις **μεθόδους και τα εργαλεία παρέμβασης**, όπως τύποι σχεδίων, νομοθεσία, διοικητική υποδομή, φορείς, κ.ο.κ.

2. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Το μάθημα οργανώνεται γύρω από δύο βασικούς κύκλους. Ο πρώτος αφορά μια **σειρά διαλέξεων / παραδόσεων**, που έχουν σκοπό τη θεωρητική προσέγγιση και λεπτομερή ανάλυση εννοιών, θεσμών, διαδικασιών, παραδειγμάτων, κλπ., που σχετίζονται με το αντικείμενο του μαθήματος. Ο δεύτερος κύκλος αφορά την **άσκηση**, την οποία οι σπουδαστές επεξεργάζονται στις ομάδες που είχαν ήδη συγκροτήσει για τις ανάγκες της άσκησης του μαθήματος Πολεοδομία I και στα πλαίσια των ίδιων φροντιστηρίων (διδασκόντων) Το φροντιστήριο του κ. Δ.Ν. Καρούδη, ο οποίος δε συμμετέχει στη διδακτική ομάδα, αναλαμβάνει ο κ. Μ. Αγγελίδης.

Οι δηλώσεις νέων ομάδων (2 ή 3 ατόμων), π.χ. σπουδαστών προηγούμενων ετών, οι οποίοι δε συμμετείχαν στο μάθημα Πολεοδομία I του τρέχοντος ακαδημαϊκού έτους θα πρέπει να γίνουν μέχρι την **Παρασκευή 21.3.2008** στη Γραμματεία του Τομέα Πολεοδομίας και Χωροταξίας. Θα πρέπει επίσης να ενημερωθεί και η συντονίστρια του μαθήματος κα Α. Σαρηγιάννη.

Οι οριστικοί κατάλογοι των ονομάτων με την κατανομή των ομάδων ανά φροντιστήριο θα αναρτηθούν στον πίνακα ανακοινώσεων του Τομέα την **Παρασκευή 28.3.2008**, καθώς επίσης και έξω από τις αντίστοιχες αίθουσες την ημέρα που θα γίνονται τα μαθήματα.

3. ΘΕΩΡΙΑ

Για το σύνολο της τάξης οργανώνεται μια σειρά μαθημάτων θεωρίας, σε μορφή διαλέξεων, στα πλαίσια των οποίων τίθενται μεταξύ άλλων και τα εξής αντικείμενα:

- Ζητήματα αστικού σχεδιασμού
- Αστικές αναπλάσεις
- Δημόσιος χώρος στην πόλη
- Θεσμική οργάνωση και σχετικά εργαλεία για τον πολεοδομικό σχεδιασμό
- Κυκλοφορία στις πόλεις
- Αειφόρος ανάπτυξη των πόλεων

Επισημαίνεται ότι είναι απαραίτητη η **συστηματική παρακολούθηση των διαλέξεων** με παράλληλη **τήρηση σημειώσεων** από όλους τους σπουδαστές.

Ειδικότερα, το ημερολόγιο του μαθήματος διαρθρώνεται ως εξής:

μάθημα	11:00 – 13:00	13:00 – 15:00
1ο 14.3	Εισαγωγή στο μάθημα	
2ο 21.3	Μαντουβάλου Μ. (προσκεκλημένη ομιλήτρια): Ζητήματα αστικού σχεδιασμού και στρατηγικής των πόλεων	Διόρθωση άσκησης στα φροντιστήρια
3ο 28.3	Διόρθωση άσκησης στα φροντιστήρια	
4ο 4.4	Διόρθωση άσκησης στα φροντιστήρια	
5ο 11.4	Αγγελίδης Μ: Αστικές αναπλάσεις: Μορφές και διαστάσεις, οργανωτικό πλαίσιο των αναπλάσεων. Η σημασία τους στην ευρύτερη ανασυγκρότηση της πόλης. Διεθνής και ελληνική εμπειρία	Διόρθωση άσκησης στα φροντιστήρια
6ο 18.4	Σερράος Κ: Προσεγγίσεις του δημόσιου χώρου	Διόρθωση άσκησης στα φροντιστήρια
7ο 9.5	Μέλισσας Δ., Σερράος Κ: Η δομή του χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα. Παραδείγματα πολεοδομικών σχεδίων	Διόρθωση άσκησης στα φροντιστήρια
8ο 16.5	Ενδιάμεση παρουσίαση της άσκησης στα φροντιστήρια	
9ο 23.5.	Σαρηγιάννης Γ. (προσκεκλημένος ομιλητής): Η κυκλοφορία στα αστικά κέντρα	Διόρθωση άσκησης στα φροντιστήρια
10ο 30.5.	Αγγελίδης Μ: Η αειφόρος ανάπτυξη των πόλεων και η Ευρωπαϊκή Ένωση	Διόρθωση άσκησης στα φροντιστήρια
11ο 6.6.	Μέλισσας Δ: Θεσμικά εργαλεία εφαρμογής πολεοδομικών αναπλάσεων	
12ο 13.6.	Διόρθωση άσκησης στα φροντιστήρια	
13ο 20.6	Τελική παρουσίαση της άσκησης στα φροντιστήρια	

4. ΑΣΚΗΣΗ

Όπως ήδη προαναφέρθηκε, η άσκηση ειπονείται από ομάδες σπουδαστών, 2-3 ατόμων, που κατανέμονται στα φροντιστήρια. Η άσκηση χρησιμοποιεί ως μελέτες περίπτωσης, τις ίδιες με αυτές που εξετάστηκαν και στα πλαίσια του μαθήματος Πολεοδομία Ι, κατά το χειμερινό εξάμηνο 2007-08, δηλαδή τις **περιοχές της Αθήνας γύρω από επιλεγμένους σταθμούς του μητροπολιτικού σιδηροδρόμου** και ειδικότερα τις περιοχές

των σταθμών Ελαιώνα και Αιγάλεω (Γραμμή 3), Σεπολίων και Αγίου Αντωνίου (Γραμμή 2), καθώς επίσης και Δάφνης και Αγ. Δημητρίου – Αλ. Παναγούλη (Γραμμή 2)

Ενώ όμως στο περασμένο χειμερινό εξάμηνο δόθηκε βαρύτητα στην αναλυτική προσέγγιση της οργάνωσης του χώρου και των μεταλλαγών που σημειώνονται σήμερα στην Αθήνα μέσα από την σύνταξη από κάθε ομάδα μιας τεκμηριωμένης έκθεσης για τις παραπάνω περιοχές μελέτης και τις επιμέρους ενότητες της, στο τρέχον εαρινό εξάμηνο, βασικό στόχο της άσκησης αποτελεί ο **σχεδιασμός παρεμβάσεων** για τις ευρύτερες και εγγύτερες αστικές περιοχές γύρω από τους επιλεγμένους σταθμούς μετρό, ώστε αυτές να ανταποκριθούν καλύτερα στη σημερινή δυναμική και τους ευρύτερους σχεδιασμούς για την Αθήνα και να επιτευχθεί η λειτουργική και περιβαλλοντική αναβάθμισή τους, η ανάδειξη του χαρακτήρα της κάθε περιοχής, η αντιμετώπιση κρίσιμων προβλημάτων, καθώς επίσης και η βελτίωση της εικόνας της πόλης.

Από **μεθοδολογική άποψη**, η επεξεργασία της άσκησης οργανώνεται ως εξής:

Σε μία **πρώτη φάση** οι σπουδαστές θα εντοπίσουν το ενδιαφέρον τους **στην ευρύτερη έκταση ενός από τα παραπάνω ζευγάρια σταθμών** (καθώς επίσης και στο μεταξύ τους διάστημα), για την οποία και θα τους ζητηθεί να διατυπώσουν σκέψεις σε επίπεδο πολεοδομικής πολιτικής, καθώς επίσης και κατευθύνσεις και σχεδιαστικές προτάσεις σε επίπεδο παρεμβάσεων πολεοδομικής κλίμακας. Το προϊόν αυτής της πρώτης φάσης προσέγγισης μπορεί να είναι: σχέδια, σκίτσα, φωτογραφίες, video, κολάζ, χάρτες, σε κλίμακα 1:25.000 - 1:10.000, και ότι άλλο κρίνει η κάθε σπουδαστική ομάδα χρήσιμο και αναγκαίο ώστε να αποτυπωθούν και να αποδοθούν οι προτάσεις της για το σύνολο της περιοχής μελέτης.

Ειδικότερα οι επεξεργασίες σε αυτή την πρώτη, χωρικά και θεματικά ευρύτερη φάση προσέγγισης θα πρέπει να περιλαμβάνει τα ακόλουθα στάδια:

1. Ανασκόπηση των κειμένων στοιχείων της ανάλυσης της περιοχής μελέτης με έμφαση όμως πλέον στην **αξιολόγηση** των χωρικών και πολεοδομικών αλληλεπιδράσεων και επιπτώσεων και βασικών στοιχείων της περιοχής μελέτης όπως: Θέση και λειτουργία στον ευρύτερο χώρο, λειτουργίες, παραγωγικές δραστηριότητες, μορφολογία δόμησης και πλέγματος δρόμων, οδικό δίκτυο, μεταφορές, περιβάλλον, κοινωνική διαστρωμάτωση, κ.ο.κ.
2. **Τυπολόγηση** της περιοχής μελέτης (δηλαδή προσπάθεια ομαδοποίησης επιμέρους υπο-περιοχών), με έμφαση / κριτήριο, μεταξύ άλλων:
 - ✓ την ύπαρξη τοποσήμων, ιστορικών τόπων, ή λοιπών χαρακτηριστικών που συγκροτούν την ταυτότητα του χώρου (που ενδεχομένως θα πρέπει να διατηρηθούν και να αναδειχθούν),
 - ✓ την εμφάνιση σημαντικών προβλημάτων διαφόρων κατηγοριών που σχετίζονται με τις ποιότητες του χώρου, τους αποκλεισμούς, την κυκλοφορία, κ.α.
 - ✓ την ύπαρξη «λανθάνοντος δυναμικού», δηλαδή στοιχείων που θα μπορούσαν, με κατάλληλες διεργασίες να λειτουργήσουν υπέρ της περιοχής
3. **Κωδικοποίηση υφιστάμενων προτάσεων** διαφόρων φορέων για την περιοχή μελέτης (Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια, Διατάγματα ΥΠΕΧΩΔΕ, σχεδιασμοί Δήμων, σχεδιασμοί τομεακών φορέων, κ.α.) και των διαφαινόμενων τάσεων εξέλιξης με βάση την ανάλυση που έχει προηγηθεί.
4. Διαμόρφωση **πολιτικών** για το σύνολο της διερευνούμενης περιοχής, καθώς επίσης και γενικών αρχών και κατευθύνσεων **φυσικού χωρικού σχεδιασμού** που θα αναδεικνύουν, τόσο τη συνολική ταυτότητά της, όσο και τις επιμέρους διαφοροποιήσεις της. Σε αυτό το στάδιο θα πρέπει να θιγούν / αντιμετωπιστούν μεταξύ άλλων:
 - ✓ ζητήματα χρήσης του χώρου: τυχόν αναγκαία ενίσχυση της παρουσίας ορισμένων χρήσεων, ή αντίστοιχα απομάκρυνση άλλων, χρήση των αδόμητων χώρων, εξασφάλιση νέων ελεύθερων χώρων, πρόσβαση σε χώρους που σήμερα παραμένουν κλειστοί για το κοινό, κ.ο.κ.
 - ✓ ζητήματα οικοδομικού όγκου και όρων δόμησης σε συνάρτηση με τα φυσικά χαρακτηριστικά, την εικόνα της περιοχής και περιβαλλοντικά ζητήματα

- ✓ ζητήματα διαχείρισης δημόσιου χώρου και ροής πεζών (διέλευση ή στάση, ψώνια, αναψυχή κ.ο.κ. και κυκλοφορίας οχημάτων (MMM και IX, στάσεις, στάθμευση, τροφοδοσίες, τυχόν σημεία που πρέπει να μειώνεται η ταχύτητα, κ.ο.κ).
 - ✓ ζητήματα που αναφέρονται στη βελτίωση των περιβαλλοντικών συνθηκών, όπως φύτευση, εξασφάλιση θερμικής άνεσης στο επίπεδο των πεζών, αντιμετώπιση διαφόρων φαινόμενων ρύπανσης, κ.ά.
 - ✓ βελτίωση της εικόνας – ανάδειξη της ταυτότητας της περιοχής μέσα από την επισήμανση και πολεοδομική αξιοποίηση στοιχείων της ιστορίας, των χαρακτηριστικών του τόπου, κ.ο.κ.
 - ✓ επισήμανση ειδικότερων επί μέρους περιοχών για τις οποίες απαιτούνται ειδικές τοπικές παρεμβάσεις ή εξειδικευμένοι μηχανισμοί παρέμβασης.
- ο Σε **δεύτερη φάση** οι σπουδαστές θα επικεντρωθούν στη μελέτη επιμέρους τμημάτων της όλης περιοχής, που έχουν ήδη καθοριστεί από τη διδακτική ομάδα και έχουν ήδη διερευνηθεί συστηματικά από τις σπουδαστικές ομάδες σε επίπεδο ανάλυσης και αξιολόγησης, στα πλαίσια του μαθήματος Πολεοδομία Ι 2007-08. Για τα τμήματα αυτά οι σπουδαστές θα επεξεργαστούν λεπτομερέστερα σχέδια διαμόρφωσης σε επίπεδο **αστικού σχεδιασμού** εξειδικεύοντας προτάσεις για όλους τους τομείς που αναφέρονται παραπάνω στο σημείο 4 (χρήση του χώρου, οικοδομικός πλούτος όροι δόμησης, δημόσιοι χώροι, ροή πεζών περιβάλλον εικόνα της πόλης, κλπ.),
- Το προϊόν αυτής της δεύτερης φάσης προσέγγισης μπορεί να είναι: σχέδια, σκίτσα, φωτογραφίες, video, κολάζ, χάρτες, σε κλίμακα 1:1.000 - 1:500, και ότι άλλο κρίνει η κάθε σπουδαστική ομάδα χρήσιμο και αναγκαίο ώστε να αποτυπωθούν και να αποδοθούν οι προτάσεις της.

Σημειώνεται ότι η εξοικείωση με τη **χρήση διαφορετικών κλιμάκων** (1:25.000 – 1:500) ως μεθοδολογικού εργαλείου για το σχεδιασμό αστικών περιοχών, σε διαφορετικούς βαθμούς γενίκευσης (ή λεπτομερούς προσδιορισμού) αποτελεί ένα από τα βασικά αντικείμενα του μαθήματος αυτού.

Η επεξεργασία της άσκησης **περιλαμβάνει** βιβλιογραφική διερεύνηση για γενικά ζητήματα σχεδιασμού αλλά ενδεχομένως και ειδικότερα θέματα που αφορούν την περιοχή μελέτης, επαφή με υπηρεσίες και ανθρώπους που διαθέτουν σχετικό υλικό και εμπειρία και τέλος, προφανώς, συστηματική εργασία πεδίου στην περιοχή μελέτης, ώστε να διαμορφωθεί μια κατά το δυνατόν σφαιρική και σαφής εικόνα α) όσον αφορά την αξιολόγηση των προβλημάτων και δυνατοτήτων και β) όσον αφορά την καταλληλότητα και εφικτικότητα εναλλακτικών προτάσεων σε διάφορες κλίμακες, οι οποίες θα πρέπει, ήδη από την πρώτη στιγμή να αρχίσουν να διαμορφώνονται από τους σπουδαστές και να αξιολογούνται ως προς τα αναμενόμενα αποτελέσματά τους.

Αναπόσπαστο συστατικό στοιχείο της πορείας επεξεργασίας της άσκησης αποτελεί προφανώς η τακτική επαφή των σπουδαστών με τους διδάσκοντες, στο σχεδιαστήριο (φροντιστήριο), όπου θα γίνονται οι παρουσιάσεις / διορθώσεις. Στη μέση περίπου του εξαμήνου θα γίνει σε κάθε φροντιστήριο μια ενδιάμεση **παρουσίαση** της μέχρι εκείνη τη στιγμή δουλειάς των σπουδαστικών ομάδων, ενώ στο τέλος του εξαμήνου και πριν από την τελική παράδοση του θέματος, θα γίνει η συνολική προφορική παρουσίαση – υποστήριξη της εργασίας της κάθε ομάδας.

Η **παράδοση** της άσκησης θα έχει τη μορφή έκθεσης, οργανωμένης σε **τεύχος** μεγέθους Α3, το οποίο θα αποτελείται από χάρτες επεξεργασμένους από τους σπουδαστές, σε κατάλληλες κλίμακες (π.χ. 1:25.000, 1:10.000, 1:5.000, 1:2.000, 1:1000, 1:500), καθώς επίσης και το αντίστοιχο υλικό τεκμηρίωσης (σκίτσα, σαρωτήματα, διαγράμματα, φωτογραφίες, λοιπές σχεδιαστικές αναπαραστάσεις, καθώς και οποιοδήποτε άλλο στοιχείο κρίνεται σκόπιμο). Το τεύχος θα περιέχει επίσης και ένα κείμενο υποστήριξης της πρότασης, συνολικής έκτασης περίπου 10 σελίδων, όπου θα διατυπώνονται οι στόχοι, οι αρχές πολεοδομικής παρέμβασης, και οι βασικές επιλογές που έγιναν από κάθε ομάδα στην συγκεκριμένη πολεοδομική παρέμβαση που προτείνουν. Οι σπουδαστές μπορούν επίσης να συμπεριλάβουν στο υλικό της παράδοσης της εργασίας τους και όποιο άλλο στοιχείο κρίνουν αναγκαίο (π.χ. video, ντοκουμέντα, σκίτσα λεπτομερειών, κλπ.).

Η παράδοση των εργασιών θα πρέπει επίσης να συμπεριλαμβάνει α) το συνολικό υλικό της εργασίας σε **ηλεκτρονική μορφή** (CD ή DVD) και β) μία **πινακίδα Α1**, σε εκτυπωμένη και ηλεκτρονική μορφή (αρχείο εικόνας π.χ. τύπου .tif, .jpg ή .pdf), στις οποίες θα παρουσιάζονται τα σημαντικότερα στοιχεία της εργασίας με στόχο την ενδεχόμενη οργάνωση σχετικής έκθεσης, καθώς επίσης και την ανάρτησή στο site του μαθήματος.

Οι πινακίδες αυτές θα συντεθούν κατά την κρίση των σπουδαστών και μπορούν να περιλαμβάνουν, οποιοδήποτε σχετικό με την εργασία υλικό (χάρτες, σχέδια, φωτογραφίες, κολάζ, κείμενα, κλπ.) Στην πορεία του μαθήματος θα δοθούν λεπτομερέστερες σχετικές οδηγίες.

5. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

Η διατύπωση μιας πρότασης πολεοδομικού σχεδιασμού για μια περιοχή, αποτελεί ουσιαστικά το **«βέλτιστο» συνδυασμό συμβατών μεταξύ τους προτάσεων** για τους διάφορους επιμέρους τομείς. Με τον όρο «βέλτιστο» εννοούμε προφανώς, αφενός μεν τον καλύτερο και περισσότερο αποδεκτό από πολεοδομική άποψη, αφετέρου δε όμως και τον κοινωνικά επωφελέστερο, και τον περιβαλλοντικά ηπιότερο. Τα πιο πάνω συνδυάζονται και αξιολογούνται σε συνάρτηση με το οικονομικό κόστος και την πολιτική εφικτότητα των προτάσεων.

Ένα πρώτο στάδιο θα πρέπει επομένως να είναι ο καθορισμός μιας σειράς συγκεκριμένων **«τομέων»**, για τους οποίους θα πρέπει να διατυπωθούν προτάσεις. Τέτοιοι τομείς θα έχουν σε ένα πρώτο επίπεδο γενικό χαρακτήρα (π.χ. κέντρα, οικιστικό δίκτυο, κυκλοφορία, περιβάλλον, πράσινο, κλπ.), σε ένα δεύτερο όμως επίπεδο οφείλουν να εξειδικευτούν με έμφαση στα ειδικότερα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένης περιοχής (ή του επιμέρους τμήματός της) (π.χ. για την κυκλοφορία: αυτοκίνητα, ποδήλατα, πεζοί, κλπ.).

Σε ένα δεύτερο στάδιο, οφείλουν να διατυπωθούν **εναλλακτικές προτάσεις** για καθέναν από τους παραπάνω τομείς. Με τον όρο «εναλλακτικές» εννοούμε μια σειρά προτάσεων, η οποία θα καλύπτει ένα κατά το δυνατόν ευρύ φάσμα, από τις πιο συντηρητικές, μέχρι και τις πιο ριζοσπαστικές. Προφανώς οι εναλλακτικές αυτές προτάσεις, ανάλογα με τον τομέα τον οποίο αφορούν μπορεί να είναι από γενικές, έως και πολύ ειδικές. Δηλαδή σε έναν τομέα γενικού χαρακτήρα (π.χ. κέντρα, οικιστικό δίκτυο, κυκλοφορία, περιβάλλον, πράσινο, κλπ.) είναι αναμενόμενο ότι αντιστοιχούν εναλλακτικοί στόχοι και κατευθύνσεις πολιτικής, ενώ σε ένα τομέα ειδικότερου χαρακτήρα (π.χ. η λειτουργία ενός οδικού άξονα της περιοχής μελέτης ως διαχωριστικού στοιχείου του αστικού ιστού) είναι προφανές ότι μπορούν και πρέπει να διατυπωθούν εναλλακτικές προτάσεις αρκετά λεπτομερέστερες που θα αναφέρονται στη μικρή κλίμακα χώρου. Οι προτάσεις αυτές για να είναι χρήσιμες για τα επόμενα στάδια της δουλειάς θα πρέπει να συνοδεύονται και από μια συστηματική αξιολόγηση πλεονεκτημάτων, κινδύνων, επιπτώσεων, κλπ. Αυτή είναι μια επίπονη δουλειά που απαιτεί αφενός μεν μια κατά το δυνατόν ξεκάθαρη οργάνωση της δομής των προτάσεων, αφετέρου δε μια προεκτίμηση των όρων και προϋποθέσεων της μεταξύ τους συμβατότητας.

Το τρίτο στάδιο αποτελεί ουσιαστικά το «δια ταύτα». Σ' αυτό οφείλουν να αναζητηθούν «κανάλια επικοινωνίας» μεταξύ των διαφόρων εναλλακτικών προτάσεων, που έχουν διατυπωθεί παραπάνω για τους διάφορους τομείς, διαμορφώνοντας πλέον **«εναλλακτικά σενάρια»** για τη μελλοντική ανάπτυξη της περιοχής. Αυτή είναι και η πιο δημιουργική και συνθετική δουλειά (και φυσικά και η πιο ενδιαφέρουσα) που θα πρέπει να γίνει. Ορισμένες σχετικές παρατηρήσεις θα ήταν και οι εξής:

- Ο συνδυασμός των διαφόρων προτάσεων που έχουν διατυπωθεί για τους διάφορους τομείς προφανώς δεν γίνεται με κριτήριο τη συμβατικότητα ή τη ριζοσπαστικότητα των προτάσεων αυτών (δηλαδή οι συντηρητικές με τις συντηρητικές και οι ριζοσπαστικές με τις ριζοσπαστικές), αλλά με κύριο γνώμονα τη μεταξύ τους συμβατότητα προς όφελος της περιοχής για την οποία διατυπώνονται. Είναι δηλαδή δυνατόν σε ένα σενάριο να συνδυαστεί μια ριζοσπαστική πρόταση για ένα τομέα με μια συντηρητική για έναν άλλον και μια ρεαλιστική για έναν τρίτο, εφόσον αυτός ο συνδυασμός είναι πλεονεκτικός σε οικονομικό, κοινωνικό, πολεοδομικό και πολιτικό επίπεδο.
- Αναγκαστικά θα πρέπει επομένως ο μελετητής, να αποφασίσει σ' αυτό το στάδιο και για τους συμβιβασμούς τους οποίους θα κάνει, μιας και είναι προφανές ότι δεν θα καταστεί δυνατόν να διαμορφωθεί ένα σενάριο που θα συγκεντρώνει όλες τις «καλές» λύσεις, είτε διότι αυτές δεν θα είναι όλες συμβατές μεταξύ τους, είτε διότι κάποια ή κάποιες δεν θα είναι πολιτικά αποδεκτές και άρα θα συμπαρασύρουν στην ανεφικτότητα ολόκληρο το σενάριο. Αυτό αποτελεί άλλωστε και το «στοίχημα» του σχεδιασμού, δηλαδή με τους κατά το δυνατόν ανώδυνους συμβιβασμούς να διαμορφωθεί μια εφικτή πρόταση, που θα είναι η κατά το δυνατόν βέλτιστη για την περιοχή μελέτης.

- Όπως και στις μεμονωμένες προτάσεις έτσι και εδώ, στο στάδιο των σεναρίων, η αξιολόγησή τους, με έμφαση στην εκτίμηση των ευεργετικών τους δράσεων για την πόλη, των πιθανών επιπτώσεών τους σε συγκεκριμένους τομείς, καθώς επίσης και των ενδεχόμενων κινδύνων από τη μη εφαρμογή τους, αποτελεί κομβικό σημείο για την κατανόησή τους. (ειδικά δε από τους μη «ειδικούς», δηλαδή την πολιτική ηγεσία, τους λοιπούς εμπλεκόμενους φορείς, τους δημότες, κλπ.). Προφανώς τα σενάρια που συνδέονται εντονότερα με τις σημερινές τάσεις θα δίνουν έμφαση κατά την αξιολόγησή τους στις αρνητικές επιπτώσεις και στους κινδύνους από την προσαρμογή προς τη σημερινή κατάσταση, ενώ στα περισσότερα παρεμβατικά σενάρια θα μπορούν να γίνουν ουσιαστικότερες αναφορές σε δυνατότητες εξασφάλισης πλεονεκτημάτων για την μελετώμενη περιοχή.
- Τα εναλλακτικά σενάρια, με τον τρόπο αυτό διαμορφώνουν και αυτά ένα συγκεκριμένο «χαρακτήρα», π.χ. τάσεων, συντηρητικό, ρεαλιστικό, ριζοσπαστικό, ουτοπικό, κλπ. Αποτελούν όμως σχήματα ελεύθερα, στα οποία είναι δυνατόν να γίνουν αλλαγές σχεδόν σε οποιοδήποτε στάδιο του σχεδιασμού ή ακόμη και της υλοποίησης της μελέτης, και προφανώς και επικαιροποιήσεις, χωρίς να κινδυνεύει να καταρρεύσει όλο το σύστημα του σχεδιασμού (λαμβάνομένων προφανώς υπόψη συγκεκριμένων προϋποθέσεων).

6. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΒΑΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ: ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ ΓΙΑ ΠΟΙΟΝ;

Για να μην έχουμε αυταπάτες και για να γνωρίζουμε που πατάμε, θα πρέπει να αποσαφηνίσουμε από την αρχή ένα βασικό θέμα της πολεοδομίας, που εδράζεται στην οικονομική, κοινωνική και τελικά πολιτική βάση της.

Πρέπει να γνωρίζουμε ότι η Πολεοδομία ως επιστήμη ή τεχνική ή τέχνη ή ό,τι άλλο θέλουμε, δεν είναι ανεξάρτητη από τις οικονομικές και κοινωνικές της βάσεις, και τελικά εκείνο ή το άλλο σχέδιο που θα συνθέσουμε ή που τελικά θα εφαρμοστεί, θα είναι στην χειρότερη περίπτωση απλή εκτελεστέα επί ποινή απόλυσης «εντολή εργοδότη προς υπάλληλο», και στην καλύτερη προϊόν συμβιβασμού τάσεων, καταστάσεων, οικονομικών συμφερόντων και τελικά πολιτικών πιέσεων. Μην περιμένουμε δηλαδή να υπάρξει ένα ιδανικό σχέδιο, που η εφαρμογή του θα είναι σωτήρια για την περιοχή. Το σχέδιο θα είναι ιδανικό για μια κοινωνική ομάδα και ταυτόχρονα ενδεχομένως καταστροφικό για κάποια άλλη.

Έτσι, όσον αφορά τις εξεταζόμενες μελέτες περίπτωσης, θα έχει ήδη γίνει αντιληπτό από την ανάλυση που προηγήθηκε στο μάθημα «Πολεοδομία Ι» ότι στα διάφορα τμήματα του χώρου κινούνται και συγκεκριμένα συμφέροντα. Συμφέροντα επενδυτών που επιθυμούν την οικοδόμηση πολυλειτουργικών κέντρων, ή ενδεχομένως και πύργων γραφείων, συμφέροντα μικροβιοτεχνών που επιθυμούν την παραμονή των μικρομεσαίων βιοτεχνιών τους στην περιοχή, άλλων που κατοικούν στην περιοχή και επιθυμούν την διαφύλαξη του χαρακτήρα του τόπου της κατοικίας τους, και άλλα πολλά. Και όλοι βέβαια έχουν με το μέρος τους τις πολεοδομικές και χωρικές παραμέτρους που τους εξυπηρετούν.

Επομένως, θα πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι κάθε πρόταση που διατυπώνεται θίγει κάποιους και ωφελεί κάποιους άλλους. Δεν αφορά την διδακτική ομάδα ούτε σχετίζεται με την βαθμολόγηση, το ποια ομάδα συμφερόντων θα εξυπηρετήσει το κάθε σχέδιο, αυτό είναι αποκλειστικό δικαίωμα της κάθε σπουδαστικής ομάδας, όμως αυτό που θεωρούμε απαραίτητο, είναι, η κάθε σπουδαστική ομάδα να κάνει ό,τι κάνει με πλήρη συνείδηση και η πρότασή της να έχει συνέπεια ως προς τους διατυπωμένους στόχους και τις επιδιώξεις.

7. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ

Η τελική αξιολόγηση των σπουδαστών θα προκύψει κατά **2/3** από την **τελική παράδοση** και παρουσίαση της άσκησης, από την ενεργή **συμμετοχή στα φροντιστήρια** (διορθώσεις), καθώς επίσης και από την **ενδιάμεση παρουσίαση** της εργασίας και τέλος κατά **1/3** από τη βαθμολογία στις **τελικές γραπτές εξετάσεις**, που συνδέονται με την ύλη της θεωρίας.

Βασικά **κριτήρια** για την αξιολόγηση των εργασιών είναι τα ακόλουθα:

- ✓ πληρότητα υλικού στις διάφορες κλιμακίες προσέγγισης που θα ζητηθούν.
- ✓ διάρθρωση, τρόπος οργάνωσης, και ειδικότερα, συνοχή, εσωτερική συγκρότηση και σαφήνεια των συνθετικών και λοιπών διατυπώσεων της εργασίας.

- ✓ ο προβληματισμός των σπουδαστών γύρω από πιθανές εναλλακτικές προτάσεις και σκέψεις. Ειδικότερα διατύπωση εναλλακτικών προτάσεων.
- ✓ συστηματική αξιολόγηση των παραπάνω εναλλακτικών μέσα από τη διατύπωση εύστοχων παρατηρήσεων και προσωπικών απόψεων, σχετικά με τα αντίστοιχα ενδεχόμενα αποτελέσματα
- ✓ επάρκεια τεκμηρίωσης των διαφόρων προτάσεων.
- ✓ γενικότερη εμφάνιση της εργασίας.

8. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Για την υποστήριξη του μαθήματος θα διανεμηθούν στους σπουδαστές το παρακάτω έντυπο υλικό (βιβλία – σημειώσεις):

1. Αραβαντινός Α. (2007), **Πολεοδομικός Σχεδιασμός. Για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου**, Εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα
2. ΕΜΠ, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, **Πολεοδομικές επεμβάσεις στον αστικό χώρο**, τεύχος σημειώσεων για το μάθημα Πολεοδομία 2.
3. Αγγελίδης Μ. (2004), **Αειφόρος ανάπτυξη των πόλεων στην Ευρώπη και στην Ελλάδα**, ΕΜΠ - ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα.

9. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alexander, C. et al. 1977. A pattern language. New York: Oxford University Press.
- Anderson, S. 1978. On Streets. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Arnold, H. 1993. Trees in urban design. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Broadbent, G. 1990. Emerging concepts in urban space design. London: Van Nostrand Reinhold.
- Cullingworth J. B. (1994), *Alternate planning systems*, Journal of the American Planning Association, V. 60, N. 2, 162-172.
- Frey, H. 1999. Designing the city – towards a more sustainable urban form. London: E & FN Spon.
- Gosling, D. and B. Maitland. 1984. Concepts of Urban Design. London: Academy Editions.
- Hall P. and Pfeiffer U. (2000), *Urban Future 21. A global agenda for twenty-first century cities*, E & FN Spon, London.
- Jacobs, A. 1993. Great streets. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Krier, Rob. 1991. Urban Space. London: Academy Editions
- Lynch, K. 1981. Good City Form. Cambridge, MA: MIT Press.
- Newman, P. and Thornley, A. (1996), *Urban Planning in Europe*, Routledge, London and New York.
- Rossi. A. 1991. Η αρχιτεκτονική της πόλης. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Zion, R. 1968. Trees for Architecture and Landscape. New York: Reinhold Book Corp.
- Αραβαντινός Α. (2007), *Πολεοδομικός Σχεδιασμός. Για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου*, Εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα.
- Αραβαντινός Α., Κοσμάκη Π (1988), *Υπαίθριοι χώροι στην πόλη, Θέματα ανάλυσης και πολεοδομικής οργάνωσης αστικών ελεύθερων χώρων και πρασίνου*, Αθήνα.
- Γοσποδίνη Α., Μπεριάτος Η. (2006), *Τα νέα αστικά τοπία και η σύγχρονη ελληνική πόλη*, Κριτική, Αθήνα.
- ΕΜΠ – Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, ΥΠΕΧΩΔΕ (Κοσμάκη Π., Λιάπης Ι., Λουκόπουλος Δ., Μαντουβάλλου Κ., Πολύζος Ι.), (1992), *Ανάπλαση κεντρικών περιοχών κατοικίας. Μελέτη περίπτωσης Κάτω Πατήσια*, Αθήνα.
- ΕΜΠ, Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος, (επ. υπεύθυνος: Ι. Πολύζος), (1999), *Μητροπολιτικό πάρκο Γουδί – Γλισσο*, ερ. πρόγραμμα, συνοπτική παρουσίαση, Αθήνα.

- ΕΜΠ, ΣΠΕ (επ. υπεύθυνος: Α. Αραβαντινός), (1996), *Έρευνα και προγραμματισμός αναβάθμισης Εμπορικού Τριγώνου του Κέντρου της Αθήνας*, Ερευνητικό πρόγραμμα για το Δήμο Αθηναίων, Έκδοση ΤΕΕ, Αθήνα.
- ΕΜΠ, ΣΠΕ (επ. υπεύθυνος: Α. Αραβαντινός), (2000), *Χρήσεις γης στο Κύριο Οδικό Δίκτυο. Επιπτώσεις στον αστικό ιστό*, Σεμινάρια Κέντρου Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης ΕΜΠ 1998 – 1999, κείμενα εισηγήσεων, Αθήνα.
- ΕΜΠ, ΣΠΕ, ΥΠΕΧΩΔΕ (2004), *Ερευνητικό πρόγραμμα «Στρατηγικό πλαίσιο χωρικής ανάπτυξης για την Αθήνα – Αττική»*, Αθήνα.
- ΕΜΠ – Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, ΥΠΕΧΩΔΕ (2005), (επιμ.: Μ. Αγγλίδης), *Πρακτικά Συνεδρίου: Πολιτική αειφόρου ανάπτυξης των πόλεων στην Ελλάδα*, Αθήνα.
- Καρύδης Δ.Ν (2006), *Τα Επτά Βιβλία της Πολεοδομίας*, εκδ. Παπασωτηρίου, Αθήνα.
- Κιτσολή, Ρ. (Φεβ. 2004). Η ένταξη του ποδηλάτου στην πόλη. Εφαρμογή σχεδιασμού.
- Κοσμάκη, Π. και Δ. Λουκόπουλος (επ.) 1982. Ο ιστός της πόλης, Θεωρίες – Εφαρμογές, Αρχιτεκτονικά Θέματα, αρ. 16.
- Λάββας Γ.Π., Μαρμαράς Μ. (1994), *Θέματα αστικού Σχεδιασμού*, ιστορική θεώρηση, σύγχρονη πραγματικότητα, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Ε.Μ.Μ.Ε., Αθήνα.
- Μπίρη, Μ. (Φεβ. 2004). Διερεύνηση των συνθηκών κίνησης των Α.Μ.Ε.Α. στο δρόμο και το πεζοδρόμιο – Περίπτωση μελέτης: Η λεωφόρος Βας. Γεωργίου στο Χαλάνδρι.
- Οικονόμου Δ., Σαρηγιάννης Γ., Σερράος Κ. (επιμ.) Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Αθανάσιο Αραβαντινό, *Πόλη και χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, 2004.
- Πολύζος Ι. (1997), *Το μέλλον του αστικού περιβάλλοντος. Αίτια υποβάθμισης και αρχές βελτίωσης της ποιότητας ζωής*, στο: ΕΜΠ, Τομέας πολεοδομίας και Χωροταξίας, Περιβαλλοντικές επιπτώσεις του σχεδιασμού και της οικιστικής ανάπτυξης, Αθήνα.
- Πολυχρονόπουλος Δ., Σερράος Κ. (2001), *Πολεοδομικοί μετασχηματισμοί και αλλοιώσεις του φυσικού χώρου από το νέο αεροδρόμιο της Αθήνας. Τάσεις και ευκαιρίες*, Αρχιτέκτονες, περιοδικό του ΣΑΔΑΣ – ΠΕΑ, τεύχος 27, Μάρτιος / Απρίλιος 2001, Αθήνα.
- Πολυχρονόπουλος, Δ. 2002. Η ένταξη βιοκλιματικών αρχών στον αστικό σχεδιασμό: ο έλεγχος του ηλιασμού και σκιασμού στον αστικό ιστό. ΕΜΠ: Διδακτορική διατριβή.
- Σαρηγιάννης Γ. (2000), *Αθήνα 1830 – 2000. Εξέλιξη, Πολεοδομία, Μεταφορές*, Εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα.
- Στεφάνου Ι., Χατζοπούλου Α., Νικολαΐδου Σ. (1995), *Αστική Ανάπλαση – Πολεοδομία, Δίκαιο, Κοινωνιολογία*, ΤΕΕ, Αθήνα.
- Φιλιππίδης Δ. (1990), *Για την ελληνική πόλη. Μεταπολεμική πορεία και μελλοντικές προοπτικές*, Εκδόσεις θεμέλιο, Αθήνα.
- Χαρκιολάκη, Ε. (Φεβ. 2004). Δενδροφυτεύσεις στον αστικό χώρο και κυκλοφορία.
- Χριστοφίλοπουλος Δ. (1990), *Αστικός και χωροταξικός Σχεδιασμός – προγραμματισμός. Τεχνική διαδικασία ή κοινωνική επιστήμη;* Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

Επίσης, βοηθητικές για την άσκηση είναι κάποιες εργασίες στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών «Αρχιτεκτονική – Σχεδιασμός του Χώρου» κατεύθυνση 'Πολεοδομία – Χωροταξία', στο μάθημα «Μεταφορικά συστήματα πόλεων. Οι εργασίες αυτές βρίσκονται στην επιστημονική γραμματεία του παραπάνω μεταπτυχιακού προγράμματος, στο γραφείο 317 στον 3ο όροφο του κτιρίου Μπουμπουλίνας, που είναι ανοικτό καθημερινά 11:00-15:00.

Τα πλήρη υλικά του μαθήματος θα αναρτηθούν στον ιστότοπο www.arch.ntua.gr , στην ιστοσελίδα του μαθήματος. Στην ίδια ιστοσελίδα είναι αναρτημένες παλαιότερες σπουδαστικές εργασίες.